

סימן נג

שכיר שהזיק

שאלה

שכיר בחברה התבקש, שלא במסגרת עבודתו, להסיע רכב של החברה. הוא היה נהג טירון. הוא עשה פרסה במקום אסור וגרם לתאונה. הוא סבר שעליו לשלם לחברה את דמי ההשתתפות העצמית לביטוח הרכב, ולכן שילם אותם מיוזמתו. אולם אח"כ נאמר לו שיתכן שהיה פטור. האם היה חייב באמת לשלם את דמי ההשתתפות העצמית של התאונה וכדין שילם, או שמא היה פטור והוא זכאי לקבל את כספו חזרה?

תשובה

הנהג שהזיק בידיים פשע בכך שעשה פרסה במקום אסור ועליו לשאת בתוצאות. אלא שהביטוח מכסה את ההוצאות, לכן לא תבעו אותו על תשלום הנזק, אך מעיקר הדין לא ברור שהוא פטור למרות הכיסוי הביטוחי.

נחלקו בדבר פוסקי הדורות האחרונים, האם מזיק נכס מבוטח חייב לשלם, כדין כל מזיק, או שהוא פטור, משום שהביטוח מכסה את ההוצאות ולמעשה לא נגרם לניזק כמעט חסרון כיס (חוץ מההשתתפות העצמית שאותה הוא בודאי צריך לשלם).

בעל הרי בשמים (מה"ת סי' רמה) סבור שהמזיק נכס מבוטח פטור, כי בעצם לא חיסר את ממונו של הניזק. פוסקים רבים חולקים עליו, האור שמח (הל' שכירות פ"ז ה"א), הגרצ"פ פרנק בהר צבי (על טור חו"מ, הוצאת אל המקורות, סי' רלח), המהרש"ם

הובא בציץ אליעזר (חי"ח סי' סז), שו"ת משנה הלכות (ח"ב סי' י), מנחת יצחק (ח"ב סי' פח, ר' להלן) ועוד. כולם מחייבים את המזיק לשלם לניזק על הנזק שעשו. הם מסתמכים על הגמ' בב"ק (קטז ע"א):

שטף נחל חמורו וחמורו חברו... אם אמר לו אני אציל את שלך ואתה נותן לי את שלי – חייב ליתן לו. ירד להציל ועלה שלו מאליו, מהו? א"ל: משמיא רחימו עליה. ופירש"י:

מן שמיא רחימו עליה – ויהיב ליה דמי כאילו מת.

למרות שלא היה לו חסרון כיס חייב בעל החמור שניצל לשלם למציל את נזק חמורו. ועל המשנה בב"מ (לה ע"ב):

השוכר פרה מחבירו והשאילה לאחד ומתה כדרכה... השואל ישלם לשוכר. למרות שהשוכר לא מפסיד כלל כי שוכר פטור באונסין בכ"ז השואל חייב כי התחייב לשלם לו אם הפרה תמות.

בנ"ד זכויותיו של המבוטח מעוגנות יותר. הרי הוא שילם פרמיות לביטוח במשך תקופה ארוכה ובכך קנה זכויות לפיצוי על תאונה. ומסתבר שגם לדעת שו"ת הרי בשמים, הפוטר את המזיק, על המזיק לשלם לניזק לפחות את הפרמיות ששילם. לכן הסברה נותנת שזכויות הביטוח נקנו ע"י המבוטח למקרה של תאונה והן שלו **בנוסף** לתשלום הנזק שהמזיק חייב. אמנם דמי הביטוח מקבילים לנזק, כי כך הם תנאי הביטוח, אך בעצם אינם פיצוי על הנזק אלא זכויות מקבילות, שהמבוטח קנה

(סימן קסט) לענין שפחה ששברה כלי, שרובא דרובא של הנשים אינן מקפידות על נזקים קטנים.

אלא שצ"ע אם יש לחייב את הנהג לפחות בהשתתפות העצמית. אמנם ביחס לנזק עצמו זהו סכום קטן יחסית, וכאמור הנהג למחול לשכיר על נזקיו, אך כאן כבר מחלו לו על הנזק העיקרי, וא"כ יש מקום לומר שלפחות ישלם את ההשתתפות העצמית. מאידך י"ל הנזק הגדול אינו בגדר מחילה רגילה, שהרי בלאו הכי לא גרם להם לחסרון כיס ולכן מחלו לו, לכן יתכן שיש לוותר לו גם על ההשתתפות העצמית.

אלא שי"ל שהתקנה לפטור שכיר מנזקין אינה תקפה כאן. כי מסתבר שסיבת התקנה היא שאל"כ אין לך אדם מעביר חביתו של חברו. כאן לא נוכל לומר שאין לך נהג שינהג ברכב של החברה. שהרי נהג מנוסה ינהג וינהג, ורק נהג טירון לא ינהג. אין זה בכלל התקנה.

אך מאידך היא הנותנת. מכיון שהוא נהג טירון והחברה ידעה שהוא כזה, וכשמסרה לו את הרכב ידעה שהוא נהג טירון, ועל דעת כן מסרה לו את הרכב, אין לה לבוא אליו בתביעות. ובפרט שלפנים משורת הדין אין לחייבו וזה הנהג בארץ. מאידך י"ל מכיון שהנהג הפוטר את העובד מלשלם דמי נזיקין הוא בעצם לפנים משהו"ד, זהו רק לכתחילה, אך בדיעבד, לאחר שהעובד כבר שילם אין חובה להחזיר לו. אך בכל זאת י"ל שמכיון שהנהג למחול על נזקי

בכספו. נמצא שהשכיר חייב לשלם לחברה את הנזק שעשה¹.

אולם בשו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' פח נוטה לפטור שכיר שגרם לתאונה:

דחכא הוי אומדנא דמוכח שהנהג לא קבל עליו שום אחריות, אדרבה הוא סמך עצמו על כך שמתמא הרכב מבוטח כפי החוק כמו שטען, דאלמלא כן לא הי' נוסע עם הרכב.

(כידוע אסור לנהוג ברכב ללא ביטוח, ומי שנוהג ללא ביטוח ונתפס ע"י המשטרה הוא מואשם בנהיגה ללא ביטוח ולא החברה בעלת הרכב.)

ועוד, הנהג המקובל אצל הרבה מעסיקים ששכיר אינו משלם נזקים שהזיק, וק"ו בתאונת רכב המבוטחת בחברת ביטוח המכסה את הנזקים (ובכוונה הביטוח כולל כל נהג מעל גיל מסוים ולא רק את בעלי הרכב).

נוהג זה מבוסס על הגמ' בב"מ (פג ע"א) במעשה של הסבלים שהובילו חבית של רבה בר בר חנה ונשברה שרב פטרם מלשלם את הנזק ואף חייב אותו לשלם את משכורתם, בהסתמך על הפסוק "למען תלך בדרך טובים ואורחות צדיקים תשמור".

אמנם היתה זו מידת חסידות, אך יש הנהגות שאינן מעיקר הדין שהפכו למנהג קבוע ומחייב, כגון כפיה על מידת סדום בחלוקת נחלות (ב"ב יב), שומא הדר משום ועשית הישר והטוב (ב"מ לה), וכן דינא דבר מצרא (שם קה), החזרת אבידה במקום שמצד הדין פטורים מלהחזיר (שו"ע חו"מ סי' רנט ש"ך סי"ג ושם סי"ז) ועוד. ור' בשו"ת חוות יאיר

1. כל הדיון כאן לא הביא בחשבון את אחד מסעיפי החוזה של הביטוח בימינו שפוסל את המבוטח מלתבוע תביעה נוספת, לא בחברת ביטוח אחרת ולא בבתי המשפט. תביעה כזאת מבטלת את חוזה הביטוח. לכן חלק מהדיון בספרות השו"ת בנושא הביטוח לא רלוונטי כיום (פרט למקרים שמותר כפל תביעות). בג"ד בלא"ה לא היה הנהג חייב לשלם לחברה את הנזק שגרם.

לאחר מוציאים מידו ומעבירים את הנכס לבר המצרא. מיהו שם היתה זאת תק"ח להוציא מיד הקונה. אך בנ"ד לא היתה תקנה כזאת.

מכיון שהדבר מוטל בספק יש לפשר ביניהם ועל החברה להחזיר לו שליש מדמי ההשתתפות העצמית ששילם.

העובד הוא נוהג קבוע הוא מחייב כאילו היה חייב מעיקר הדין, ואין להתייחס אליו כאל מידת חסידות אלא כדין ממש.

לדוגמא, בר מצרא. מעיקר הדין רשאי היה אדם למכור לכל מי שליבו חפץ. אך משום ועשית הישר והטוב הנהיגו חכמים לחייב את המוכר להעדיף את שכנו. ותוקף התקנה הוא כזה שאפילו אם המוכר מכר

סימן נד

גניבת ביציות מגופה של אשה*

4. גניבת גוי	ראשי פרקים
5. פחות מפרוטה	הקדמה
6. גניבת שטרות	א. אין לאדם בעלות על גופו
7. גזילת קרקע	ב. גופו של אדם אינו הפקר
8. איסורי הנאה	ג. גנב חד-צדדי
9. ערלה	1. הגונב מן הגנב
10. מעשר שני	2. הגונב על מנת למיקט
ד. סיכום	3. גניבה שהיא גם אבידה

* * *

תשובה וכד'. ויש בעלות ממונית שלא ניתנת למכירה או להקדשה ובכ"ז היא שייכת לאדם מסוים. ובכ"ז אין היתר לנוטלה ללא רשותו. אמנם אין לנוטל ללא רשות דין גנב לענין תשלומי כפל, או לחיוב השבה (מה גם שאין לבעלים תועלת בהשבה זו), אך בכ"ז היא רכושם של הבעלים ומבחינה פלילית הוא גנב. יש להענישו כגנב, לפוסלו לעדות ולשבועה

הקדמה

המושג 'בעלות' סובל משמעויות שונות. בעלות קניינית, כגון בעל השור, בעל הבית. בעלות קניינית ניתנת להעברה. וזה בדרך כלל סימן לבעלות גמורה (כמבואר בנדרים דף מה ע"א: "אמרו חכמים: כל מתנה שאינה שאם הקדישה תהא מקודשת – אינה מתנה"). ויש שייכות שאינה קניינית כגון בעל החלומות, בעל חמה, בעל חיים, בעל

* נדפס ונערך בתחומין כרך כא.